

DE NOORMANNEN BEZUIDEN ONZE GROTE RIVIEREN

Wanneer wij ons een beeld willen vormen van de Noormannentijd in het gebied ten zuiden van de grote rivieren, dan kunnen wij ons onmogelijk beperken tot het gedeelte, dat nu binnen onze landsgrenzen ligt. De huidige grenzen, die in vrij recente tijd en op willekeurige wijze ontstaan zijn, vallen weg, zodra wij ons verplaatsen in de vroege Middeleeuwen. Wij moeten de gebeurtenissen beschouwen, die zich op een veel groter terrein afspeelden. Ik stel mij voor als grenzen van dit gebied de Schelde en de Maas te kiezen en naar het zuiden niet verder dan Henegouwen te gaan. Ook dit is een volkomen willekeurige afbakening, want de wikingtochten bewegen zich ver daarbuiten en bereiken het door mij begrensde gebied slechts incidenteel. Nu mij echter gevraagd is in het bijzonder mijn aandacht op het Brabantse te bepalen, meen ik dat het gerechtvaardigd is deze moot uit het uitgestrekte operatiegebied der Vikingen te snijden.

Tot aan de Schelde, dat betekent dus, dat ik Vlaanderen terzijde laat. En dat ondanks het feit, dat alles, waarvan ik te vertellen zal hebben, juist hier zijn uitgangspunt vindt. Gent is gedurende vele jaren het centrum, van waaruit de Noormannen hun krijgstochten ondernemen. Maar anderzijds is er toch een duidelijk onderscheid tussen het kustgebied, Vlaanderen, Zeeland en Holland, waar de wikingvloten landden en hun operatiebasis inrichtten en de meer landwaarts gelegen gebieden, die alleen maar het slachtoffer werden van sneluitgevoerde strooptochten.

Het zijn eigenlijk maar tien jaren, dat de streken tussen Schelde en Maas van de Vikingen te lijden hebben gehad. Tien jaren, besloten tussen 880 en 890, die welhaast van jaar tot jaar hetzelfde beeld van plundering en verwoesting te zien geven. In 878 steekt een grote wikingvloot van de Theems naar de mond van de Schelde over. Als aanvoerders worden de koningen Sigfrid en Godfrid genoemd, daarnaast de jarlen Wurm en Hals. Het woord 'koningen' is dubbelzinnig, want de aanvoerders van grootscheepse wikingtochten worden in deze tijd vaak 'zeekoningen' genoemd. Hier echter mogen wij toch wel aan echte koningen denken, want de bronnen scheiden nauwkeurig tussen deze beide koningen en de andere aanvoerders, die steeds als jarlen aangeduid worden. Zijn Sigfrid en Godfrid dus inderdaad regerende vorsten geweest, dan mogen wij verwachten, dat wij ze ook kunnen localiseren. Voor Sigfrid schijnt dat niet bezwaarlijk, want wij horen in 873 van een Deense koning met die naam, die een gezantschap aan Lodewijk de Duitser zond om te onderhandelen over vrede aan de Duits-Deense grens. Gaan wij na, wat de Noordgermaanse bronnen, die in deze tijd zeer spaarzaam vloeien, te vertellen hebben, dan vinden wij in een paar koningslijsten een Sigfrid vermeld, die de zoon van de beroemde wiking Ragnar Lodbrok zou zijn geweest. Zijn optreden als aanvoerder van een

wikingvloot kan beduiden, dat hij uit Denemarken verdreven was - de geschiedenis van dit land is in deze tijd hoogst onrustig - maar het hoeft niet het geval te zijn, want het was ook voor regerende vorsten een lucratief bedrijf om in het buitenland het kapitaal te veroveren, waarmee hij zijn gevolg belonen en hun trouw winnen kon. Godfrid wordt nergens vermeld maar ook deze naam kan wijzen op verwantschap met het Deense vorstenhuis, daar immers een andere Godfrid reeds in de tijd van Karel de Grote de Friese kusten onveilig gemaakt had. Toch zou ik eerder willen denken aan de Godfrid Haraldszoon, die wij in de bronnen tegenkomen: samen met zijn oom Rorik vinden wij hem omstreeks 850 in het Hollandse gebied aan de Rijnmond.

Hoe dit zij, de expeditie, die zij aanvoerden, moet stellig belangrijk geweest zijn. Deze zeeschuimers hadden een fijne neus voor de zwakke plekken, waar een gemakkelijk succes kon behaald worden. Zij kenden de politieke verhoudingen in de landen, die zij voor een aanval hadden uitgekozen. Het moet deze Sigfrid en Godfrid dan ook niet onbekend geweest zijn, dat in het Westfrankische rijk de verschillende takken der Karolingen met elkander overhoop lagen. In het voorjaar van 880 viel Lodewijk III het noorden van West-Francië binnen en het scheelde maar weinig, of welhaast in het gezicht van de Noormannen waren de Frankische koningen bij St. Quentin slaags geraakt.

Zo hadden de wikingen, die in Gent hun winterkwartieren betrokken hadden, vrij spel. In 880 plunderden zij in het gebied tussen Lys en Schelde en daar tegenstand uitbleef, stieten zij door tot Reims. Met het leger van Lodewijk III kwamen zij bij Thiméon in aanraking, maar zij konden zich in de loop van de nacht ongehinderd uit de voeten maken. Een poging door de beide Frankische vorsten ondernomen, om de Noormannen weg te jagen, mislukte smadelijk; deze bestonden het zelfs hun hoofdkwartier zuidwaarts naar Kortrijk te verleggen.

Een sterk staaltje van hun durf en misschien ook van hun geringschatting voor de tegenstander, was een tocht, die zij de Waal opwaarts ondernamen. Het resultaat was de verwoesting van het plaatsje Birten en daarna de verovering van het keizerlijke paleis in Nijmegen. Lodewijk III wilde ze met een sterk leger daaruit verdrijven, maar het beschamende eind was, dat hij met hen onderhandelingen moest aanknopen. De Wikingen trokken nu weliswaar weg, maar niet dan nadat zij de keizerlijke palts in as gelegd hadden. Zoals zo vaak verwonderen wij ons over de zekerheid, waarmee de Noormannen hun tochten ondernamen. Men heeft soms het gevoel, of zij over stafkaarten beschikten. In dit geval is er aan te herinneren dat Godfrids vader Harald in Walcheren een operatiebasis gehad had en zo kon hij met de situatie in het mondingsgebied van Rijn en Maas bekend geweest zijn. Maar toch welk een gedurfde onderneming zich zo ver in vijandelijk land te wagen.

Het jaar 881 is al evenzeer een ongeluksjaar. Een tocht in zuidelijke richting naar Théroouanne en Amiens werd weliswaar door de overwinning van Lodewijk III bij Saucourt gestuit, maar hoe uitbundig ook verheerlijkt in het Ludwigslied, dit wapenfeit brak de kracht van de wikingen niet. Zij richtten zich alleen elders heen. Zij varen nu de Maas op en betrekken nieuwe winterkwartieren bij Elslo. Het opmerkelijke is, dat tegelijkertijd daarmee een leger over land trok, waarschijnlijk langs de oude Romeinse heerweg, die van Boulogne naar Maastricht voerde. Uit Vlaanderen opererende overzien deze aanvoerders de geografische situatie zo goed, dat zij over land en langs de rivier een concentrische aanval op Maastricht ondernemen. Hoe konden zij zo feilloos een dergelijk aanvalsplan op touw zetten? Men mag wel spreken van een voortreffelijke inlichtingendienst. Waren het overlopers, die hun de gewenste inlichtingen verstrekten? Waren het Denen, die als kooplieden deze streken bereisden? Wij weten immers, dat zwaarden uit het Rijnse en Luikse gebied hun weg naar Noorwegen gevonden hebben; er moet dus een levendige handel hebben bestaan, die zijn weg langs onze rivieren gekozen zal hebben.

Elslo was uitmuntend gekozen. Een stoot naar het westen leidde tot de vernieling van Luik, Maastricht en Tongeren, een andere naar het oosten deed de kloosters van Inda, Prüm, Stavelot en Malmédy in vlammen opgaan, ja stootte zelfs door tot aan Keulen en Bonn. Op de terugweg viel Aken in hun handen en ook hier werd het beroemde keizerlijke paleis in brand gestoken. Ondertussen stierf in Januari 882 keizer Lodewijk III. De Noormannen worden nu steeds driester; nu moeten het Koblenz en Trier ontgelden, op het nippertje werd Metz voor de ondergang behoed. De opvolger van Lodewijk was zijn broer Karel III; deze heeft als eerste taak een groot leger op de been te brengen en in juli staat hij voor het wikingenkamp in Elslo. Maar de weifelmoed van de keizer legde ook nu weer de aanvalskracht van het leger lam. Weer is het einde, dat hij onderhandelingen moet aanknopen; wij horen van een losprijs van meer dan 2000 pond, die de wikingen er tenslotte toe bewoog, van Elslo weg te trekken. Men is niet ongeneigd het bericht van de Fulda-annalen te geloven, dat ze met 200 schepen, beladen met de geroofde schatten en de losprijs, naar hun uitgangspunt terugkeerden.

Het eigenlijke Brabant is tot nu toe vrijwel verschoond gebleven. Maar deze wikingen waren op kort bezoek in Tongeren geweest en zij hadden gezien, wat in dit ongerepte gebied te halen was. Zo komt in de jaren 884 en 885 Brabant in het middelpunt van de belangstelling der wikingen te staan. De toestand is door de toenemende verwarring in het Frankische rijk hoogst bedenkelijk geworden. Hugo, de bastaardzoon van Lotharius II was in conflict gekomen met keizer Karel III en trachtte zijn positie te verbeteren, door zijn zuster Gisla aan de wikingaanvoerder Godfrid uit te

huwelijken. Zo werden de Noormannen nu rechtstreeks bij de binnenlandse twisten van het Frankische rijk betrokken. In het voorjaar van 884 onderhandelde de jonge koning Karloman met de wikingen om hen tot vertrek te bewegen. Het uitzicht op een zeer hoog losgeld maakte hen voor een natuurlijk slechts voorlopige terugtocht toegankelijk. Hoge schattingen, die zoals gewoonlijk vooral de geestelijkheid opgelegd werden, stelden de jonge koning in staat in oktober de afkoopsom te betalen. De wikingen verlaten inderdaad het Frankische rijk en schepen zich te Boulogne in om nu weer Engeland als hun operatieterrein te kiezen. Maar een gedeelte houdt zich niet aan de afspraak en zeilt de Schelde binnen. Wat zij in het schild voerden, bleek maar al te gauw: zij sloegen hun winterkwartieren bij Leuven op. Hier kunnen zij de gang der gebeurtenissen op alle gemak afwachten. De onruststoker Hugo aarzelt ook nu niet Godfrids hulp in zijn strijd tegen Karel III in te roepen. Toen tot overmaat van ramp in december Karloman stierf, achtten de Noormannen zich niet meer gebonden aan het met hem gesloten tractaat. Terwijl Hugo gebruik wil maken van de afwezigheid van Karel III, die in Italië vertoefde, en op zijn bondgenootschap met Godfrid meende te mogen rekenen, werden zijn plannen door deze doorkruist. Godfrid meende zijn eigen belangen beter te kunnen dienen en zond twee Friese graven naar de keizer, om van deze de afstand van Koblenz, Andernach en Sinzig te eisen, een gebied waarvan zijn plundertocht van 882 hem de gezegende natuur had leren kennen. Het was nu zaak voor de keizer door onderhandelingen Godfrid van verdere actie af te houden en daar zijn verstandhouding met Hugo uitgelekt was, liet de keizer Godfrid tot een bespreking met graaf Hendrik, die de Saksische grensmerk bestuurde, uitnodigen. Bij het plaatsje Herispich, dat men pleegt te localiseren als Rindern bij Kleef, hadden de onderhandelingen plaats; door de Saksische graaf Everhard werd de Noorman, die men tot een heftige woordenwisseling had weten op te winden, gedood. Nu werd ook met Hugo korte metten gemaakt; hij is al even onvoorzichtig zich tot een bespreking met graaf Hendrik te laten verlokken; hierbij wordt hij gevangen genomen en van hoogverraad beschuldigd wordt hij voor zijn verdere leven, beroofd van zijn ogen, in het klooster Prüm opgesloten. Een deel der Wikingen, die onder Godfrids bevel hadden gestaan, wilden zijn dood wreken, maar zij stuitten op het leger van Hendrik, die hen met grote verliezen afsloeg.

Met de dood van Godfrid is een gevaar bezworen, dat langzamerhand onrustbarende afmetingen was gaan aannemen. Deze uiterst energieke, maar ook eerzuchtige wiking was er reeds in geslaagd het Friese Noormannenrijk uit de tijd van Harald en Rorik te herstellen; nu begeerde hij een eigen Deens leengebied in het hart van het Frankische rijk. Daartoe waren de tijden nog niet rijp, maar reeds 25 jaar later zou het Rollo in Normandië

gelukken. Godfrids dood en de nederlaag van zijn leger hadden, althans voorlopig, Brabant van de overlast der Noormannen invallen bevrijd. Maar dit zou niet lang duren. Wij zijn in de tijd der grote Noormannen-vloten, die het Frankische rijk van alle kanten bestoken. Lange jaren is het Seine-dal het toneel van de strijd, in 886 werd zelfs Parijs belegerd. Tenslotte was in dit deerlijk uitgeplunderde gebied geen buit meer te behalen en het wikingleger verplaatst zich in 889 naar het gebied van de Oise. Het slaat zijn kwartieren te Noyon op, uitgangspunt voor nieuwe strooptochten. Een deel van dit leger trekt het Maasdal in, buigt dan vandaar naar Brabant af, doorkruist het naar het dal van de Schelde en sluit zich dan weer bij het hoofdleger te Noyon aan. Wij zien hier opnieuw, hoe voortreffelijk de Noormannen georiënteerd zijn. Wij behoeven niet aan te nemen, dat dit leger bij het verlaten van Noyon zijn tocht op deze wijze geprojecteerd had; het ging op buit uit en die was overal te vinden. Maar dat zij eenmaal aangekomen in de streek van Luik en Maastricht, de weg naar het westen inslaan en tenslotte in het Schelde-dal uitkomen, toont dat zij een duidelijk beeld hadden van de geografische gesteldheid dezer streken. Wij horen in dit geval niet meer, dan dat zij dwars door het Brabantse getrokken zijn; welke verwoestingen zij aangericht hebben, verzwijgen de kronieken; het verhaal zou te eentonig worden.

Het leger van Noyon gaat in 891 weer naar het westen; een aanval op St. Omer mislukte. De Wikingen blijven gedurende de zomer in Vlaanderen hangen en bewegen zich als de herfst nadert weer naar het Maasdal. Zij bereiken Luik en gaan vandaar in de richting van Aken. Koning Arnulf dirigeert een Frankisch leger naar Maastricht, maar dit lijdt in het Geuldal een smadelijke nederlaag. Arnulf verzamelt snel een nieuw leger en stelt zich aan het hoofd daarvan. De Wikingen hebben hun winterkwartieren wederom bij Leuven betrokken, maar als het leger van Arnulf nadert, trekken zij zich terug naar het westen om zich met hun vloot in de mond van de Schelde te verbinden. Arnulf trekt hen vastberaden achterna en bereikt hen bij de Dyle, op het ogenblik dat de Scheldevloot nog niet zover opgevaren was. De Wikingen worden na een heftige slag beslissend verslagen en een groot gedeelte verdrinkt in de rivier. Met blijkbare voldoening berichten de Fulda-annalen, dat de rivierbedding met lijken opgehoopt wel drooggelegd leek te zijn. Arnulf vervolgt echter zijn succes niet, maar keert naar Nijmegen terug. De Scheldevloot kan nu ongehinderd de rivier opvaren en de Noormannen betrekken hun winterkwartieren aan de Dyle. In het voorjaar van 892 ondernemen zij een nieuwe tocht; weer gaat het door het Brabantse naar de Maas; zij trekken door in de richting van Bonn; het rijke klooster van Prüm wordt alweer een gemakkelijke buit en wordt geheel verwoest. Dan bereiken zij door de Ardennen het Kamerijkse Boulogne, waarheen de Scheldevloot gedirigeerd was. Hier scheept

het leger zich met alle paarden en de behaalde buit in 250 schepen in en zet koers naar Kent.

Geheel onverwacht komt hiermee een eind aan de beproevingen van Vlaanderen, ja van het gehele gebied van Noord-Frankrijk. Het land was uitgemergeld door de jaar in jaar uit herhaalde rooftochten en bovendien schijnt de weerstand in het Frankische rijk nu ook krachtiger te zijn geworden. Zo betekent de overwinning van Arnulf aan de Dyle toch een keerpunt. Hun laatste tocht naar Bonn maakt de indruk als wraak voor de nederlaag aan de Dyle bedoeld te zijn, maar de aanvalskracht der Vikingen schijnt niet meer dezelfde te zijn als voorheen: zij ontwijken bij Bonn de strijd met het keizerlijke leger en maken zich ongezien in de nacht uit de voeten.

Dat is het einde van de korte periode, waarin het Brabantse en Limburgse van de wikingaanvallen te lijden hebben gehad. Tien jaren van onzegbare ellende voor de streken, die daardoor getroffen werden. Tien jaren van moord en geweldpleging, brandstichting en verwoesting, roof en plundering. Vooral de rijke kloosters hebben het moeten ontgelden en dit niet omdat de Noormannen uit heidense gezindheid deze Christelijke heiligdommen tot mikpunt van hun aanvallen maakten, maar omdat de ervaring in Engeland en Ierland opgedaan, hen geleerd had, dat hier onmetelijke schatten opgehoopt lagen. Zij deden niet anders dan de beruchte bendeleider Bernard van Armagnac, die in 1411 de abdij van St. Dénis leegroofde, om zijn berooide beurs te vullen.

Tien jaren dus van rampspoed, die een generatie bezocht heeft. Maar de verbrande huizen en kloosters werden weer opgebouwd, de akkers opnieuw bezaaid. Wie tien jaren later zag, hoe alom het herstel had plaatsgehad en hoe zelfs weer een zekere welvaart was teruggekeerd, kon zich nauwelijks meer voorstellen, dat dezelfde streken onlangs zo deerlijk gehavend geweest waren.

Voor de wikingen, die rijk met buit beladen aftrokken - vaak zo gewonnen zo geronnen - waren deze tien jaren een kleine episode in de wijdvertakte en goed georganiseerde campagne door het Frankische rijk. Schelde, Somme Seine en Loire waren de invalspoorten voor deze benden langzamerhand samengegroeid tot grote legers, op voortreffelijke wijze geleid en met een verbluffende taktiek opererend. Brabant was slechts een doorgangsgebied, een enkele maal étape, maar de zwaarste slagen vielen in de dalen der grote Franse rivieren, waar de wikingen telkens weer terugkeerden, tenslotte jaren lang bivakkeerden.

De kronieken en kloosterannalen wedijveren in verhalen van mateloze wreedheid en niets ontziende plunderzucht. De paarden die gestald werden in de eerbiedwaardige dom van Aken, dat is een van die schilderachtige trekjes, die aan het overigens zo gelijkvormige beeld van hun barbaardom

wat kleur geven. De felle woorden der kroniekschrijvers zijn begrijpelijk, maar wij moeten trachten de gebeurtenissen van deze tijd zonder overdrijving te beoordelen. En vooral met een grote bescheidenheid, indachtig aan de gruwelen, die de allerjongste tijd over Europa ontketend heeft. Homo homini lupus. In zo lange tijden van onafgebroken en ongebreidelde krijgstochten raakten de Noormannen normen van moraal en menselijkheid kwijt. Sadisme krijgt zijn grote kans. Er wordt vermoord alleen omdat men bloed wil zien. Dit geldt zowel voor de Noormannen als voor de volken van West-Europa, die door de nooit aflatende invallen tot wanhoop gebracht werden. Merkwaaardig snel herstellen zich landen en volken van zulke beproevingen. Als een wervelstorm is de wikingtijd over Ierland, Engeland en Frankrijk heengegaan, maar hoe snel blijkt achteraf de schade hersteld en het leed vergeten te zijn. Wat in Brabant tussen 882 en 892 geschied is, is in het tafereel van meer dan twee eeuwen Noormannentijd een kleine, eigenlijk onbeduidende episode.

Men kan immers ook de volksverhuizing evenmin op juiste wijze beoordelen, als men zich blind staart op de deerlijke verwoestingen van Trier door Frankische plunderbenden. Het is nu eenmaal zo, dat geen baring zonder pijn geschiedt; als een nieuw tijdperk uit as en rook en vuur van een vergane beschaving te voorschijn getreden is, moet er veel leed geleden en veel strijd gestreden zijn. Is het mogelijk ook de Wikingtijd van een hoger standpunt te beschouwen? Was hij alleen maar een schrikbeeld van ongebreideld barbarendom, of kunnen wij daaraan ook positieve kanten ontdekken?

Het spreekt van zelf, dat voor Skandinavië het positieve gewin het gemakkelijkst valt aan te wijzen. Dan natuurlijk niet zozeer het gewin, gelegen in de met edelstenen bezette reliekschrijnen, crucifixen en boekbanden, want het goud daarvan werd versmolten en de kostbare juwelen her en der verspreid. Maar ik denk vooral aan het voordeel gelegen in het contact met de Westeuropese wereld. In de eerste plaats met een Christelijke wereld. Men kan kloosters uitplunderen, maar hun geest niet doven. Naarmate de Vikingen zich langere tijd in de Christelijke gemeenschappen van Ierland, Engeland en Frankrijk ophielden, moest de aanraking met het Christendom duurzamer en inniger worden. Al spoedig horen wij van bekeringen, soms door dwang of uit politieke berekening, maar in vele gevallen toch ook, omdat de ziel der heidenen, die op drift geslagen en uit hun vaderlandse bodem ontworteld waren, toch werkelijk geraakt was. Nog voor de slag van Clontarf in 1014, die men als het einde van de Noormannentijd beschouwt, zijn Noorwegen en IJsland tot het Christendom bekeerd. De koning van Denemarken Harald Gormson is in 965 christen geworden.

De ogen van Skandinavië waren op West-Europa gericht. Maar in de loop

van twee eeuwen gingen zij telkens wat anders zien. Er veranderde veel sedert de eerste kleine piratenvloten de kusten van West-Europa incidenteel begonnen te plunderen. Daaruit ontstonden in de 9de eeuw de groot-scheepse ondernemingen met machtige vloten en in de krachtmeting met de gevestigde rijken steeg het zelfbewustzijn der Noormannen. In de 10de eeuw groeien uit piratenkapiteins statenbouwers. Om dat te worden moesten zij veel leren. En zij waren leergierig. Van het allereerste begin af. Als Harald Schoonhaar in Noorwegen een centraal koningsschap sticht, dan handelde hij naar het voorbeeld van de Angelsaksische en Frankische koningsmacht. Wij zijn dan nog maar in de 9 de eeuw. Hij zendt zijn zoon Hakon naar het hof van de Angelsaksische koning Aethelstan, waar hij te samen met de Franse prins Louis d'Outremer opgevoed werd. Geen wonder dat deze Hakon als een vervroegde missionaris naar Noorwegen terugkeerde en echec leed, omdat de tijd er nog niet rijp voor was. Als aan Olaf de Heilige een zoon geboren wordt, moet in de nood van dringende omstandigheden de dichter Sighvat hem bij de doop een naam geven en hij kiest die van Magnus. Als de koning, over zoveel eigengereidheid ontsticht, hem vraagt, hoe hij het had kunnen wagen een naam te kiezen, die in het koningsgeslacht niet thuishoorde, antwoordde Sighvat: Ik noemde hem naar koning Karlamagnus. Zo helder straalde de glorie van het Frankische koningsschap reeds in 1024 tot in Noorwegen door. Wij zien daaruit, dat het contact met Frankrijk niet alleen in strooptochten en belegeringen bestaan had, maar dat impulsen ontvangen werden van de hoge cultuur, waarvan dit land de hoeder was. Want de dichter koos de naam Charlemagne niet, omdat hij die ergens toevallig had opgevangen, maar omdat hij wist, dat hij een symbool was van iets hoogs en verhevens, dat hij tot het geestelijk bezit van het Noorse volk wilde maken.

De wikingtochten eindigen even abrupt als zij begonnen waren. Maar in een geheel veranderde situatie. Er waren allerwegen nederzettingen en nieuwe rijken ontstaan. Daarmee ging het evenals met de vestigingen der Germanen in de Volksverhuizingstijd; zij zijn vaak tot ondergang gedoemd, onder gunstige omstandigheden blijken zij een kiemcel van een vruchtbare ontwikkeling. De kolonisatie der eilanden in het westen, van de Hebriden, Orkaden en Faeröer voltrekt zich ten dele al vóór de aanvang van de wikingtijd. Het barre en onbewoonde IJsland ontvangt nu zijn bevolking uit Noorwegen, ten dele ook uit wikingelementen van de zoëven genoemde eilandengroepen; als het ultimum refugium der oude Noordgermaanse literatuur zal het voor ons schatten bewaren zoals de Eddaliederen, de skaldengedichten en bovenal de saga's. Zij behoren nu tot het geestelijk erfdeel van geheel West-Europa.

Ook elders kregen de Noormannen vaste voet. Northumberland werd een Deens gebied; al is de taal nu verloren gegaan, de plaatsnamen leveren nog

een duidelijk getuigenis voor de herkomst dezer kolonisten. Rollo verwerft Normandië en hoewel ook hier de wikingen reeds spoedig de taal en de cultuur van Frankrijk overnamen, hun strijdkracht en energie ging niet verloren; dat bewijzen de rijken die zij vandaar uit weer stichtten in Zuid-Italië en Sicilië. In het oosten biedt Rusland hetzelfde beeld: de Zweden trekken deels als kooplieden, deels als plunderaars de rivieren op van de Oostzee uit, bereiken de Wolga en daarmee de kusten van de Zwarte Zee. Zij slagen er in voor het eerst geordende staten te stichten om de middelpunten Kiew en Nowgorod. Hoewel de huidige, sterk nationaal getinte Russische geschiedschrijving er op uit is, het aandeel der wikingen aan het ontstaan van de Russische staat te verkleinen, vorstennamen als Rurik en Oleg bewijzen de nationaliteit van de stichters der eerste vorstendynastieën. Achter het ruige uiterlijk dezer vrijbuiters verschool zich een geestelijk leven, dat tot hogere dingen in staat was. Ik wees reeds enige malen op het organisatietalent, dat zij ontplooiden. De doeltreffendheid van hun ondernemingen, de discipline die deze legers bijeen hield en zo vaak tot de overwinning voerde, dat waren eigenschappen die bij de Fransen vaak maar al te schaars voorhanden waren.

Natuurlijk schimpen de Frankische bronnen op deze bloeddorstige barbaren. Maar barbaren waren zij niet. Zij stonden geworteld in een oude eigen beschaving, gegroeid uit een ver verleden, dat stellig nooit hermetisch van de Europese wereld afgesloten was. In de grond gevonden muntschatten bewijzen hoe wijdvertakt de handelsverbindingen waren: Dorestadmunten vinden wij naast dirhems uit de Arabische wereld. Men heeft de wikingtochten verklaard door de veranderingen in het handelspatroon van Noordwestelijk Europa; het afzetgebied der speciaal Skandinaafse waren (pelswerk en slaven) verplaatste zich van het Frankische rijk naar het Arabische oosten. Het noorden werd daardoor politiek en economisch onafhankelijk van West-Europa, maar ontving uit het oosten de materiële kracht tot het nemen van militaire initiatieven.

Daartoe waren zij echter in staat, doordat zij ook technisch op een vrij hoog niveau stonden. Zij hadden hun handels- noch wikingtochten ooit kunnen ondernemen, indien zij niet geroutineerde zeevaarders geweest waren. Zeevaarder sluit het begrip scheepsbouwer in zich. De tocht van het gereconstrueerde Gokstadschip over de Atlantische Oceaan naar de wereldtentoonstelling van Chicago bewees hoe zeewaardig het was. Op dit gebied waren de Noormannen de Westeuropese volken in menig opzicht vooruit. Alfred de Grote leerde van hun voorbeeld, toen hij trachtte een Engelse vloot op te bouwen om de wikingaanvallen af te slaan. Een brede stroom van Noorse scheepstermen kwam de Franse taal binnen, ik herinner aan termen als oudfra. *canart* 'transportvaartuig', *estoine* 'masttouw' en aan de nog levende woorden als *agrès* 'takelwerk', *hune* 'mastkorf', *cingler*

'zeilen', *étague* 'touw aan de raas', *tillac* 'bovendek', *tolet* 'roeidol', *guindas* en *vireveau* 'windas', *girouette* 'wimpel', *gare* 'havenplaats aan een oever'. Zij bewijzen hoezeer het juist de technische uitrusting van het schip was, die in West-Europa navolging vond.

Ik wil niet lang stilstaan bij het vermaarde schip van Oseberg, een kustvaartuig, dat in het graf van een koningin in Zuid-Oost-Noorwegen gevonden is. Het belangrijkste van deze vondst is dat dit schip met zijn inventaris uit het begin van de 9de eeuw ons een beeld geeft van de kunststromingen, die in die tijd de houtsnijkunst beheersten. Naar de aard van de ornamentiek onderscheidt men verschillende stijlen en spreekt men van een innerlijk afgewogen klassieke, naast een exuberante barokmanier. Het gaarne gebruikte motief van de leeuwenkop wijst op beïnvloeding van zuidelijke kunst en wel van de Karolingische, die zelfs ook oude klassieke motieven als de akanthusrank naar Noorwegen doorgaf. Ook hier zijn wij verbaasd over de snelheid, waarmee in de vroege Wikingtijd vreemd cultuurbezit werd overgenomen en aan eigen stijlvormen aangepast. In dezelfde tijd, dat het grote Sommeleger ook in Brabant de sporen van vernieling achterliet, waren Noorse kunstenaars reeds bezig uit de geroofde kunstschatting lering te trekken en de hier ontdekte stijlvormen in hun inheemse houtsnijtechniek toe te passen.

Er is waarlijk geen reden de verwoestingen, die de wikingen aanrichtten, te vergoelijken. De ontzetting der Frankische, Engelse en Ierse kroniekschrijvers spreekt een taal, die wij niet kunnen misverstaan. Veel is te verklaren door het feit, dat relatief kleine troepen ver in vijandelijk land opereerden en alle weerstand der bevolking moesten neerslaan, door met ongehoorde wreedheid op te treden. Maar de eisen van meedogenloze oorlogvoering zijn, toen zo weinig als nu, een vrijbrief voor losgeslagen lagere instincten. Maar er was ook een keerzijde van dit met bloed besmeurde beeld. Die wikingen konden de geroofde kunstschatting ook met het liefdevolle oog van de kunstenaar beschouwen en dan ontstond het verlangen dat schone voorbeeld na te maken, misschien te evenaren. Het omvangrijke schuldboek der Noormannen heeft ook enkele debetzijden: hun deel aan de Westeuropese beschaving, niet alleen in de door hen gestichte rijken, maar ook in Noord-Europa. Want de geschiedenis heeft zich ook nu weer herhaald. Eens was de volksverhuizing over de Romeinse wereld losgebarsten en het resultaat was dat de Germanen mede de dragers van de nieuwe Middeleeuwse beschaving geworden waren. Nu na de Noormannentijd blijkt, dat ten laatste ook Noord-Europa in deze algemene cultuur geïntegreerd is.

J. DE VRIES